

УДК 811.111'27-112(100)

ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВИ МІЖНАРОДНОГО СПІЛКУВАННЯ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Тамара Козак

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
факультет міжнародних відносин, кафедра іноземних мов,
вул. Січових Стрільців, 19, м. Львів, 79000, Україна,
e-mail: palm1330@ukr.net*

Розкривається об'єктивна доцільність формування та функціонування мови міжнародного спілкування. Висвітлюється історичний аспект цієї проблеми; подано огляд функціонування аналогічних мов у минулому людства. Підкреслюється перспективність набуття англійською мовою статусу мови інтернаціонального спілкування.

Ключові слова: політичні та економічні зв'язки, мова міжнародного спілкування, міждержавні контакти, глобальні процеси.

У світі за останні десятиліття відбуваються активні процеси глобалізації міжнародних відносин, міцнішають політичні та економічні зв'язки між державами, збільшуються наукові, бізнесові та людські контакти між громадянами різних країн. Все це закономірно вимагає від держав та народів нових методико-методологічних підходів до формування мовної політики, яка б оптимізувала, підвищувала ефективність і водночас полегшувала процедури спілкування представників різних мовних середовищ. Перш за все це стосується визначення та формування світової мови міжнародного спілкування. Адже зараз на нашій планеті налічується від 2500 до 5000 мов різних народів, причому конкретну їх кількість встановити практично неможливо, тому що відмінності між деякими мовами та діалектами мають суто умовний характер [2, с. 609].

У сучасному світовому лінгвістичному співтоваристві точаться активні дискусії навколо питання про формування та функціонування мови міжнародного спілкування. Прибічники запровадження такої мови вказують на об'єктивну закономірність її виникнення. Вони наголошують на корисності та необхідності її запровадження. Причому вони аргументують свою позицію посиланнями на обставину, що в останні десятиріччя значно зміцнилися міждержавні політичні, економічні та культурні зв'язки, розширилися комунікативні контакти громадян країн світу. Для оптимізації цих зв'язків необхідно запровадження світової мови міжнародного спілкування.

Їхні опоненти висловлюють побоювання, що мова міжнародного спілкування може витіснити із комунікативного обігу інші мови, що вона становить загрозу для національної самоідентифікації представників різних етносів, для національних

культур. Оскільки в якості мови міжнародного спілкування пропонується саме англійська, остільки супротивники її запровадження вбачають у її функціонуванні «американізацію», прояв «мовного геноциду» або навіть «мовного імперіалізму».

В окремих країнах навіть вжито державних законодавчих заходів, спрямованих на захист та розвиток національних мов (Бразилія, Італія, Франція тощо). Таким чином, ці країни розглядають національні мови як найвищу духовну цінність, а деякі країни-члени Євросоюзу, віддаючи пріоритет своїм мовам, ставлять під сумнів цінність загальноєвропейських інтересів. Відомий німецький журналіст Д. Вільд назвав такі заходи своєрідним проявом «євро-фобії». Він писав, що «раптом згадали данці, німці, французи, британці після багатьох років економічної інтеграції про свою «ідентичність» і почали, на кшталт Лаокоона, битися із ненажерливим пітоном Брюсселем, який нібито хоче їх проковтнути». Д. Вільд звинувачує прихильників національної ідентичності у зраді принципів європейської солідарності, у намаганнях заперечити формування загальноєвропейської свідомості [7, с. 37].

Однак цілком очевидний факт, що успішна діяльність світової спільноти, чисельних міжнародних організацій неможлива без існування світової мови міжнародного спілкування. Тому для розв'язання суперечностей між прихильниками і противниками мови міжнаціонального спілкування необхідна розробка наукових методико-методологічних підходів до сутності мови всесвітнього спілкування, потрібне з'ясування концептуальних основ її функціонування.

На наш погляд, щоби виявити значення запровадження мови міжнародного спілкування, необхідно звернутися до історичного минулого людства, адже в ньому вже існували аналогічні мови, що були основою комунікації багатьох народів. Аналіз функціонування цих мов у минулому може допомогти визначити шляхи запровадження сучасної світової мови інтернаціонального спілкування та його наслідки для людства.

Зауважимо, що людство давно усвідомило необхідність запровадження мови міжнародного спілкування. Навіть робилися спроби створити таку мову штучним шляхом. Скажімо, у XVII–XX ст. було створено близько 1000 проектів таких мов. Першим проектом штучної мови, реалізованим у практичному спілкуванні, став *волапюк*, створений у 1879 р. німецьким пастором І. М. Шлейером. Однак практика засвідчила надзвичайну складність використання волапюка у повсякденному спілкуванні людей. А коли у 1887 р. був опублікований проект мови *есперанто*, створений варшавським лікарем Л. Заменгофом, використання волапюка зійшло нанівець. Однак і мова есперанто не здобула великого поширення. Згодом з'явилася низка нових проектів штучних міжнародних мов (наприклад, мова *окциденталь*, запропонована у 1922 р., мова *інтерлінгва* – 1951 р. тощо), але жодна з них не мала значного поширення.

Отже, можна констатувати, що ідея поширення штучних мов не набула популярності. Після Другої світової війни з очевидністю виявилась необхідність визначити національні, а не штучні мови, котрі б виконали функцію мов інтернаціонального спілкування.

У минулому впродовж багатьох століть найбільш поширеною мовою міжетнічного спілкування була латинська мова, якій судилося відіграти велику історичну роль у створенні багатогранної європейської культури, у формуванні європейського цивілізаційного простору.

Так історично склалося, що на мови міжнародної комунікації перетворювались мови найбільш розвинутих, економічно та політично впливових народів. Як писав з цього приводу англійський лінгвіст Д. Кристал, мова стає потужною, якщо держава стає могутньою [5, с. 28]. Мова могутньої країни поширюється разом із поширенням політичного та економічного впливу цієї держави.

Латина була однією з італійських мов (мовою племені латинів, котрі жили в області Лацій у середній частині Італії із центром у Римі – з VIII ст. до н.е.). Поступове поширення латинської мови та витіснення інших мов стародавньої Італії починається з IV–III ст. до н.е. Латинізація Італії закінчилася переважно у I ст. до н.е. Утверджуючи військово-політичний та економічний вплив, римляни поступово поширили латинську мову в Північній Африці, Іспанії, Галії, прирейнській Німеччині, Греції, Паннонії та Дакії [2, с. 253]. Латинізація мовного простору всіх територій, що входили до складу Римської імперії, призвела до витіснення, навіть знищення мов багатьох народів та племен, котрі мешкали на цих територіях.

Безсумнівно, поширення латинської мови на такому величезному географічному просторі мало переважно економічний характер: для того, щоби вступити у комерційні відносини на ринках античного світу покупець та продавець повинні були, принаймні, розуміти мову один одного. Такою мовою і стала латина. Саме в процесі розвитку ринкових відносин творилася антична мова міжплеменного спілкування. Адже всі сучасні національні мови формувалися саме в процесі розвитку ринкових відносин, економічних зв'язків між окремими регіонами, зміцнення міжплеменного товарообміну. Оволодіння латинською мовою відкривало для її носіїв можливість спілкування в різноманітних частинах Римської імперії, нові соціальні перспективи, підвищувало конкурентоздатність у межах римського суспільства. Для еліти племен, котрі перебували під владою Риму, знання латини мало, безумовно, престижний характер.

Однак незаперечний факт, що поширення латинської мови у межах величезної Римської імперії позначилося агресивним характером. Так, завоювання Римом Галії, Іберії, Північної Африки, Британії, прирейнської Німеччини, Норика, Паннонії, Дакії, поширення на цих територіях латинської мови супроводжувалось поглинанням нею місцевих мов та діалектів. В той період було знищено кілька регіональних мов. Одночасно зауважимо: оскільки латинська мова була єдиною державною мовою Римської імперії, то вона становила єдину мову науки, літератури й узагалі культури. Цей статус зберігся за нею навіть після падіння Римської імперії у V ст. н. е.

Так, до XII–XIII ст. латина вважалася мовою європейської художньої літератури та поезії, а до XV–XVI ст. – не лише письмовою мовою католицької церкви, науки, медицини, юриспруденції, але й живою мовою спілкування духовенства, вчених, юристів, лікарів та чиновників. З XVI ст. і до наших днів латина продовжує існування у католицьких богослужіннях, медицині, природничих науках. У XIX ст. її частково застосовували в університетах Європи. Навіть сучасні студенти багатьох університетів вивчають цю мову.

Наголосимо, що до XVIII–XIX ст. латину використовували і як мову дипломатичних зв'язків: дипломати різних країн для встановлення офіційних міждержавних контактів потребували спільної мови, котрою і була латина.

Латинська мова відіграла велику роль у зміцненні релігійної єдності католицької церкви у Західній Європі. Оскільки в ранньому Середньовіччі

католицька церква стала панівною в переважній більшості європейських країн, то виникла потреба у функціонуванні мови міжнародного спілкування. Така потреба впливала із необхідності забезпечити сприятливі умови для комунікаційних контактів духовенства різних країн та народів, і латинська мова найбільш задовольняла виконанню згаданого завдання. Цю комунікативну функцію вона зберегла до наших часів: латина залишається мовою католицьких богослужінь, є офіційною, державною мовою Ватикану (поряд з італійською).

Отже, латина майже два тисячоліття успішно виконувала роль мови міжнародного спілкування, а у Середні віки функціонувала як загальне письмо, мова всієї Західної Європи. Упорядники хрестоматії середньовічної літератури зазначали: «Латинська мова не була мертвою мовою, а латинська література не була мертвою літературою. Латиною не тільки писали, а й розмовляли. Це була розмовна мова, що об'єднувала ... освічених людей того часу... Навіть латинські богословські трактати... були для європейської думки школою діалектики» [3, с. 5]. А російський вчений Я.М. Боровський наголошував на значенні латини саме як мови інтернаціонального спілкування: «Латина повністю відповідала всім вимогам міжнародного спілкування в науковій сфері» [1, с. 72].

Отже, латина мала велике значення у розвитку європейської цивілізації, бо, завдячуючи їй, культура стародавнього Риму та грецька культура стали здобутком усього людства, а це натомість підготувало основи для доби Ренесансу. Саме латинська мова сприяла розвитку в Європі науки та освіти.

Водночас зауважимо, що практично всі європейські мови формувалися під впливом латини як джерела лексичного збагачення і поповнення політичної, наукової, технічної термінології. Саме на засадах латини формувалися й удосконалювалися практично всі мови Західної Європи, котрі становили групу романських мов, пов'язаних спільним походженням від латини. Романські мови почали творитися на основі місцевих діалектів після V ст. н.е., тобто після розпаду Римської імперії, коли значно послабились її політичні та економічні зв'язки з регіональними провінціями, які отримали певну незалежність і почали будувати власну державність. Це призвело до того, що вони вже не відчували потреби у функціонуванні латини як мови міжнародного спілкування. Тому відбулася регіональна диференціація розмовної латини, що поповнювалася місцевими говірками та діалектами. У такий спосіб і виникли романські мови. Остаточо процес формування романських мов завершився у IX ст. н.е.

Отже, романські мови утворилися саме внаслідок функціонування латини як мови міжнародного спілкування на територіях, які свого часу входили до складу Римської імперії. І хоч вони формувалися на основі місцевих мов, але романські мови широко позичали слова, словотворчі моделі, синтаксичні конструкції латини і можуть вважатися породженням саме латинської мови.

За окремими даними, нині існує 12 романських мов, серед котрих – іспанська, галісійська, португальська, каталонська, провансальська, французька, італійська, сардинська, ретороманська, румунська, молдовська (до ретороманської групи мов зараховано також низку діалектів). Загальна кількість людей, що говорять романськими мовами, налічує 576 млн осіб. Понад 60 країн використовують романські мови як національні або офіційні. Так, французьку мову застосовують 30 країн, іспанську – 20, португальську – 7, італійську – 3 [2, с.431].

На засадах функціонування латини як мови міжнародного спілкування практично всі романські мови (окрім молдовської, яка перейшла на латиницю тільки в 1989 р.) запровадили латинський алфавіт, запозичивши від римлян графічне відображення літер для свого письма. До речі, латинський алфавіт використовує для письма більшість європейських мов (навіть ті, котрі не належать до романської мовної групи).

Водночас зауважимо, що і кириличне письмо, яке застосовують в Україні й низці інших країн, також зазнало на собі вплив латиниці. Адже латинське письмо формувалося під впливом грецького, що слугувало основою для створення кирилиці.

Отже, латинська мова як мова міжнаціонального спілкування відіграла значну роль у формуванні багатьох європейських національних мов, значно вплинувши на створення європейського мовного середовища. Зазначимо: окремі романські мови (німецька, іспанська, португальська, італійська) з часом самі почали виявляти тенденцію до перетворення на мови міжнародного спілкування. Найбільші ж перспективи перетворення на мови міжнародного спілкування мали ті мови, котрі репрезентували держави, що здійснювали активну колонізаторську політику, – англійська, іспанська, португальська, італійська, частково німецька та французька.

Найрозвиненішою та дуже впливовою державою континентальної Європи у Середні віки була Франція, тому саме французька мова претендувала на статус мови міжнаціонального спілкування. Починаючи з XVII ст., французьку мову використовували як мову міждержавного спілкування (поряд із латинською). Наприклад, її визнали мовою дипломатичного листування. У Росії та багатьох інших країнах володіння французькою мовою було ознакою освіченості й аристократизму. Французьку мову широко використовували у роботі міжнародних форумів, під час міждержавних переговорів, проведення Олімпійських ігор. Зараз вона є офіційною та робочою мовою ООН.

Однак поступово французька мова втрачала своє домінування в мовному просторі континентальної Європи. Особливо це проявилось після закінчення Першої світової війни, коли Версальський мирний договір 1919 р. уклали двома мовами – французькою й англійською, тобто з порушенням давньої історичної традиції укладання міжнародних пактів лише французькою мовою.

Зменшення міжнародного значення французької мови відбулося і внаслідок Другої світової війни. У 1940–1944 рр. французька мова зазнавала утисків німецькими окупантами, а в 1944 р. у Франції поширилась англійська мова (разом із визвольними арміями Великобританії та Сполучених Штатів Америки). Відтоді розпочинається період поступового американського лінгвістичного завоювання Європи, громадяни якої віддають перевагу вивченню англійської мови. Причому це стосується не тільки європейських країн – уся Латинська Америка відмовляється від переважного вивчення французької мови в своїх університетах, запроваджуючи англійську. Причиною поширення популярності англійської мови у світі стало також перетворення США на наддержаву, зміцнення їхнього політичного, економічного та культурного впливу в планетарному масштабі.

Після Другої світової війни утворено низку міжнародних організацій, метою котрих було сприяння світової реконструкції та «подальшому управлінню світовими процесами» [4, с. 8]. Причому, зазначає Д. Кристал, 85% міжнародних організацій використовує як робочу англійську мову, а французьку – лише 49% [5, с. 28]. Це

засвідчує, що англійська мова користується більшим попитом у вирішенні міжнародних справ, аніж французька. Поступово саме англійська мова набула статусу світової мови міжнародного спілкування, посівши місце мови світового рівня і ставши невід'ємною частиною глобальних революційних процесів [6, с. 39].

Як уже зазначалося, поширення певних романських мов пов'язане із колоніальними загарбаннями європейських країн. Тому інші європейські мови також виявляють ознаки мов міжнародного спілкування. Передусім це стосується іспанської. Вона є офіційною мовою Іспанії, 19 країн Центральної та Латинської Америки і поширена також на Філіппінах, у колишніх колоніях, зонах іспанського протекторату в Африці, на півдні США. Загальна кількість людей, котрі розмовляють іспанською, сягає 300 млн осіб. Іспанська мова є однією із шести офіційних та робочих мов ООН [2, с. 203].

Ознаки мови інтернаціонального спілкування виявляє португальська, поширена в Португалії (10 млн. осіб), Бразилії (130 млн), а також в Анголі, Мозамбіку, республіках Кабо-Верде та Сан-Томе і Принсіпі, деяких країнах Азії (Аоминь та окремі регіони Індії). Усього португальською мовою на планеті розмовляють близько 150 млн чоловік [2, с. 385].

Європейські мови, скажімо, голландська, німецька, також мають ознаки мови міжнародного спілкування. Певною мірою це стосується й російської, поширеної практично в усіх незалежних державах, котрі утворилися після розпаду СРСР. Адже за радянських часів, коли відбувався активний процес русифікації у союзних республіках, російська мова відігравала домінуючу роль на всьому лінгвістичному просторі СРСР.

Одночасно затвердження європейських мов подекуди супроводжувалось витісненням мов інших народів і мало надзвичайно агресивний характер. Саме цей факт активно використовують противники мови міжнародного спілкування, виступаючи із критикою з приводу її запровадження.

Отже, у світі назріла об'єктивна та закономірна необхідність запровадження мови інтернаціонального спілкування народів. У середовищі політиків та лінгвістів триває полеміка стосовно питання яка, власне, мова може виконувати цю функцію, але більшість схиляється до розуміння того факту, що найбільші перспективи у цьому питанні належать саме англійській.

Список використаної літератури

1. *Боровский Я.М.* Латинский язык как международный язык науки / Я.М. Боровский // Проблемы международного вспомогательного языка. – М. : Наука, 1991. – С. 70–76.
2. *Лингвистический энциклопедический словарь.* – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
3. *Памятники средневековой латинской литературы IV-IX вв. : хрестоматия ; отв. ред. М. Грабарь-Пассек, М. Гаспарова.* – М. : Наука, 1970. – 444 с.
4. *Graddol D.* The future of English. A guide to forecasting the popularity of the English language in the 21st century. / D. Graddol. – London : The British Council, 2000. – 66 p.
5. *Crystal David.* English as a global language / David Crystal ; 2 ед. – Cam-

- bridge : Cambridge University Press, 2003. – 228 p.
6. The Economist. – 1996. – 21 Dec.
7. Wild D. Europa Patria / D. Wild //Der Spiegel, 1992. – № 44. – S.36–37.

Стаття надійшла до редколегії 28.03.2013

Прийнята до друку 22.05.2013

FUNCTIONING OF THE LANGUAGE OF INTERNATIONAL COMMUNICATION: HISTORICAL CONTEXT

Tamara Kozak

*Ivan Franko National University of Lviv,
Institute of International Relations, Department of Foreign Languages,
st. Sichovykh Striltsiv, 19, Lviv 79000, Ukraine,
e-mail: palm1330@ukr.net*

The objectivity of formation and functioning of the language of international communication is proven. A historical aspect of this phenomenon is considered, a survey of similar languages functioning in the past being presented. The predictability and prospects of English becoming a language of international communication is emphasized.

Key words: political and economic ties, language of international communication, interstate contacts, global processes

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ЯЗЫКА МЕЖДУНАРОДНОГО ОБЩЕНИЯ: ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Тамара Козак

*Львовский государственный университет имени Ивана Франко,
факультет международных отношений, кафедра иностранных языков,
ул. Сечевых Стрельцов, 19, г. Львов, 79000,
e-mail: palm1330@ukr.net*

Раскрывается объективная целесообразность формирования и функционирования языка международного общения. Освещается исторический аспект этой проблемы: представлен обзор функционирования аналогичных языков в прошлом человечества. Подчеркивается перспективность приобретения английским языком статуса языка международного общения.

Ключевые слова: политические и экономические связи, язык международного общения, межгосударственные контакты, глобальные процессы.